

Consideracions frontereres¹

Manuel Costa-Pau

Porteu-me'n dalt
de la presó més alta,
que allí veuré
les muntanyes d'Espanya,
les d'Aragó,
del Rosselló i Cerdanya...
POPULAR

A les contrades pirinenques, de la frontera, en diuen *la ratlla*. La frontera és una realitat prou evident però que no acaba de fer-se entranyable ni arriba a ésser plenament efectiva en tota l'extensió del terme. És cert que a cada banda d'aquesta ratlla viu la mateixa gent. Tot i ésser ella mateixa, però, porta vida distinta a una i altra banda. No cal assenyalar el condicionament diferenciador que suposa el fet de pertànyer uns i altres a un Estat distint. Per més que el Pirineu no és cap mur que separa dos mons; per més que el Pirineu en ell mateix constitueixi un veritable món; per més, per exemple, que aquesta realitat inqüestionable es faci extremament sensible a la Cerdanya, regió perfectament definida, per l'entranya de la qual corre la divisòria fronterera com una daga feridora; malgrat que moltes persones siguin conscients d'un tal esquinçament. Tanmateix, doncs, la partició dels habitants en un o altre Estat fa que, en els trets més generals, resultin distints, amb drets i deures distints, amb distintes penetracions alienes, és a dir, amb desiguals horitzons mentals.

Ara bé, la gent del país, els homes i les dones que mantenen el peu en terra, que saben el nom secular dels indrets, com es diuen i no pas com les autoritats dels dos estats escriuen, cadascun a llur respectiva manera, la gent de sempre que sap el sabor del pa i el sentit de les ventades ha manifestat la seva instintiva disconformitat amb el fet fronterer batejant-lo de la manera més descarnada possible: *la ratlla*, divisòria intangible i terme virtual de trobada i agermanament de carrabiners i gendarmes; impossible de distingir sobre el terreny sense fites artificials, garites, duanes i altres signes a bastament divulgats: rètols, banderes, uniformes, colors distintius. Tothom sap, efectiva-

1. Text extret i adaptat de: COSTA-PAU, Manuel, *Turistes, sirenes i gent del país*, Editorial Ariel, Barcelona, 1966, pp. 38-42.

ment, què vol dir tot això, i tampoc ningú no s'obstina a desconèixer-ne la vigència política. Són prou conegudes totes les interdiccions, la no compartida ciutadania del vostre amic o parent que viu a tres quilòmetres, a deu o trenta enllà de la ratlla. Prou evident és a cada instant la ciutadania estranya de què gaudeix el vostre familiar que, posem per cas al poble empordanès del Portús, viu a l'altra vorera de carrer, perquè, estimat lector, al Portús, la ratlla passa per l'eix del carrer principal, de manera que un rengle de cases és França i l'altre és Espanya. I bé, la gent d'aquells indrets està avesada al fenomen fronterer, a l'estrangeria. S'hi ha familiaritzat, hi ha acomodat l'existència. Potser pels anys de 1659, aleshores del Tractat dels Pirineus, es van alçar crits de viva protesta. Els capellans, notaris i les persones públicament incardinades en els principis de la societat d'aleshores manifestaren sens dubte serioses objeccions. Però Felip, «rei de les Espanyes», va tranquil·litzar-los:

— La nostra reial voluntat us allibera del jurament de fidelitat. Des d'ara, jureu-la a Lluís, rei de França, que també és rei cristià.

Els comissionats francesos volien fer baixar la ratlla fins al golf de Roses. Al capdavant de transaccions laborioses resultà que partiria del cap de Cervera i seguiria sensiblement per l'eix pirinenc. Així Felip i Lluís van repartir-se cristianament les cingleres i comarques del Pirineu.

La gent sap vagament els termes d'aquell tracte, però menys vagament llur sentit històric. Hom protesta, però s'acomoda. I l'actitud de la gent és imatge fidel d'aquest aiguabarreig entre la protesta i l'acomodació. Amb la denominació de *la ratlla* hom n'expressa l'eixut artifici. Però no s'està de treure'n profit ni tampoc de retrobar-hi solidaritats. Ho canten determinades pràctiques i actuacions, sociològicament simptomàtiques. Posem el contraban o l'allotjament de bandejats. El contraban, com el transport o qualsevol altra activitat econòmica, parteix d'una oportuna divisió tècnica del treball i també comporta diferents rangs socials: hi tenim peixos grossos, intermediaris, peixos menors, subalterns, manobres, petits independents, espontanis, gossos que llepen les engrunes, etc.

A part els de l'ofici, tothom qui pot cerca d'aprofitar les diferències de preus entre l'una i l'altra banda. El contraban és un fenomen que es produeix a qualsevol indret fronterer. Al Pirineu és ocupació habitual i gaudeix de llarga tradició, una pràctica regular per a molts, i quan la situació política és una mica estable esdevé una tasca senzilla, gairebé reconeguda, amb previsions força exactes sobre multes, compromisos de les autoritats, itineraris, argúcies de transport i magatzem, conversió monetària, etc. L'ofici, val a dir, especialment en els rangs de manobre i de cap de colla, sempre ha tingut un caràcter d'aventura i perill. Fa uns anys, en una temporada d'aires difícils, els civils enxamparen en Xixiula, un patró de barca amic meu que desembarcà uns paquets allí pels esculls de cala Culip. Va rebre una pallissa de cal Déu, perquè no volgué confessar per a qui treballava. Xixiula és un

pescador i contrabandista absolutament honrat, i aleshores, escarmentat, va prometre que es retirava de l'ofici.

— Mai més! No vui pas perdre es meu os de s'esquena.

Però això era un dir. Hi tornà. Encara avui, que a l'estiu passeja turistes per la badia i una mica fora port, no ha deixat pas ben bé l'ofici. És un contrabandista molt fi, ha fet guanyar molts diners als de més amunt i és solament un xic més ric que el seu pare i el seu avi, que també van ésser contrabandistes.

El contrabandista nat és més aviat d'esquerres, malgrat que en general exerceix d'apolític. Molt sovint, això sí, el peix gros és conservador, encara que una mica tocat de republicà; en definitiva, però, subordina les vel·leïtats ideològiques a l'interès de les situacions més estables. No oblidéssim els contrabandistes amb càrrec oficial, ni els que actuen sota tapadora de comerços honorables. Els peixos menors també es tapen amb altres oficis i solen parlar malament del govern. Si treballen al sud de la ratlla, solen tenir idees republicanes, encara que secretament. Bé, això, poc més poc menys com tothom. Si mai arribessin a peixos grossos, segurament mirarien d'acomodarse a la situació dominant. Els altres, els més petits, ja se sap, tenen les idees que poden, si és que en tenen: fan la viu-viu. Peixos menors i peixets temen els carrabiners i els gendarmes, amb els quals es fan l'amic; hi prenen el pastís o la barreja i si molt convé hi juguen una partida. Sense oblidar que «tenir un amic carrabiner és portar un sou fals a la potxa».

Darrerament, després de les grans convulsions del segle actual que han tendit a enfortir els estats, totes aquestes actituds s'han accentuat. La frontera ha assolit una època de franca rigidesa. Si teniu un amic o un parent que us truca a la porta perquè fuig de la banda on pastura, us serà una mica difícil acollir-lo. És clar que sempre es pot fer de més i de menys. Molts dels maquis, aquells abrandats obreristes que pretenien despertar l'antifranquisme en la postguerra amb llurs penetracions des del nord, trobaven acolliment per la força a les masies muntanyenques, però també perquè hi tenien un afí, un amic, un parent. De fet, quan les relacions hispanofranceses entraren en període de franca entesa, el francesíssim general De Gaulle acceptà de fer retirar tots els exiliats «espanyols» cap a l'interior, com a mínim a cinquanta quilòmetres de la ratlla.

Durant el segle passat, quan venia l'hora dels deures militars, els fadrins empordanesos que no volien servir el rei d'Espanya se n'anaven a viure en un poble del Rosselló; a l'inrevés, els nord-catalans que no tenien ganes de servir l'Hexàgon, baixaven a Roses, Camprodon o la Seu. Ara tot és molt diferent. Sempre hi ha algú, naturalment, que es queixa de la ratlla, que faria com aquells fadrins i, fins i tot, qui no es té per espanyol ni francès. També es troben persones que, duent passaport espanyol o francès, voldrien ésser del cantó contrari que canta el passaport. Ara que amb tot això del nou turisme és fàcil anar per tot Cerdanya o fer passeres del Rosselló i el Vallespir a l'Empordà, hi ha qui aparenta ser del nord o del sud segons li sembla o segons li va millor.

Una vegada un senyor aconseguí de fer-se andorrà:

—Mireu —deia, tot mostrant el passaport—, sóc andorrà.

Un amic que sempre somià de ser ciutadà d'Andorra, sense haver-s'ho proposat mai seriosament, un dia em va dir:

—Tant de bo poguéssim ésser tots plegats andorrans. Avui és impossible, però esperem que algun dia...

Andorra compon un onanisme secret de molts catalans.

El pintor Felip Vilà, que tan aviat viu a Ceret com a Figueres, o us el trobeu a Cadaqués, a Perpinyà o dinant a Barcelona a Can Culleretes amb el cònsol francès, parla un català amanit amb gal·licismes i castellanismes que gasta d'ordinari la nostra gent d'una i altra banda de la ratlla. Més d'un conegut, tot i fer-lo ben nascut a Figueres, no acaben de saber mai si porta papers francesos o papers espanyols. Caldrà dir que es tracta d'un cas força singular, que es dóna en persones agosarades que troben manera de ben conjuminar sensacions, indocilitat i faves comptades.

La ratlla és un invent, una ficció de molta densitat, un engany curosament apuntalat, inabordable per ara. Una constatació rodona. Qualsevol mostra de posició antagònica seria altament temerària o no podria tenir altre sentit que no fos oníric, creador de confusions o, si voleu, fruit d'algun mal vent posat al terrat. Us parlaré d'una meva parenta, tia Maria, dona valenta i un pèl tocada per la tramuntana, que viu al Portús, i diu que és d'amunt o és d'avall segons s'enfada amb la parentela de Figueres o amb la de Perpinyà fent cas omís de la condició que li canten els papers d'anar pel món.

En el cas concret, tanmateix, que sigueu un obrer que ha d'anar-se'n a treballar a Perpinyà, posem per cas, us faran tracte formal d'estranger, fins i tot sindicalment, per més que els vostres avis hi haguessin nascut.

Ara ha vingut la desclosa del turisme. Del turisme a gran escala, que diríem. Els estats fan una cursa per veure qui en treu més. Madrid s'hi veu amb dret i vol entrar en la prova tant sí com no. Els qui hi juguen de debò, tanmateix, a pit descobert i com poden, són els pobles al sud de la ratlla i els pobles illencs. Sense fesomia política pròpia. Fa bonic de passejar per les platges de l'una i altra banda de la ratlla. Es menja bé pertot, hom pot fer l'amor allà i aquí, lluu el mateix sol pertot, però tot plegat funciona segons un mecanisme de faves jacobines, més enllà de les quals no hi ha res a pelar. Cadascú porta un plec de papers en els quals tot està escrit, marededéu, en els quals hi ha més coses escrites de les que sovint imaginem. La duana, com un oceà, crea distància entre aquell i l'altre. Tots plegats som una mateixa gent, venim d'una idèntica roca, però ens manté separats una ratlla imaginària, perfectament sobreentesa, i per travessar-la sempre us cal un bitllet i si el bitllet no és com marquen o prescriuen París i Madrid no podreu passar.

És una ratlla de la qual, per ara, només en poden riure els reeixits, els agosarats i els folls.

El Canet.